

Абдусејтар Насир

феџет

КАФЕЦИНИЦА
„КОД ХАСАНА АЦЕМИЈА”¹

Улица Харуна ал-Рашида, сува земља и врео бетон упркос хладовини могулских времена². У близини богомоља нема жена, па сокаци трагају за успоменама уснулим иза врлудавог Хасан-пашиног венца³. Овај паша не имађаше ништа ново, те тако паде право у наручје Рабаху Нурију, који једини узможе да утекне пред могулским војскама и нађе уточиште у тој ка-

1 Као и стотине других „неподобних” прича и песама ирачких аутора у последње две-три деценије, и ова прича је најпре јавно прочитана у багдадској кафециници „Код Хасана Ацемија” — главном обитавалишту ирачких уметника свих сојева. Иронично-хуморна места која су тада награђена салвама смеха и аплаузима (свако даље место на којем је овде фуснота, и још многа друга) за страног читаоца су несразумљива, јер су грађена на „фамилијаризмима” па траже објашњења. Али ваља знати да је главни циљ јавног читања на овом „огледном полигону” да се, путем „центлменског договора” писаца и цензуре, учесницима сеансе растумаче смотрено закукуљене политичке алузије у тексту и да глас о њима, као добар виц, пође чаршијом. Да су те алузије изречене отворено, цензори би на њих — ко драговољно а ко преко воље — ставили службени жиг с натписом „неподобно за објављивање”. Овако, с тим усменим допунама што се шире престоницом попут пожара, ове приче и песме, саме за себе недокучиве и домаћем читаоцу, остварују свој политички ангажман. Логично питање зашто се ирачки писци у толикој мери окрећу микро-локалном колориту излишно је за сваког ко може и хоће да схвати куда води дугогодишња затвореност пред светом, а евентуална упитаност да ли је толики степен аутоцензуре баш неопходан граничи се с неуљудношћу када се зна шта у *џракси* значе изрази „појео га мрак” или „суд без суда”.

2 Израз *могулски времена* чемерна је алузија на новија времена ратова, револуција, прогона, погрома и преких судова, према којима би покољ шта га је починила Хулагуова војска 1258. требало схватити као „хладан”. Овај популарни оксиморон смислио је главни јунак приче и власник кафецинице, бркати Рабах Нури, алиас Хасан Ацеми.

3 Исламски закон забрањује женама приступ у богомоље, а обичај и у кафецинице. Кафециница „Код Хасана Ацемија”, пак, дрско је прозвана *богомолњом ђесника*: налази се надомак славних абасидских џамија и усред кварта пуног чајџиница-кафециница, тих најсветијих храмова мушког мира, али у њу, пред очима згрожених чувалаца традиције, слободано залазе и жене — новинарке, песникиње, глумице. А Рабах Нури, рођен у у Палестини за турског земана а добегао у Багдад двадесетих година, једини још гаји и препричава успомене на узбудљива збивања у сплету древних сокака (Нова Хасан-пашина улица што обгрљава кафециницу *оџиоџади*), где су некада обитавали кријумчари, проститутке и градитељи лаута.

фециници, наденувши себи друго име да му гардисти не би открили зубне десни и одали његов утетовирани број Јединственоме Владару⁴.

Од тога часа кафециница поче носити његово кривотворено и пркосно име: Хасан Аџеми.

*

Био је присутан кад су се Јевреји ушуњавали после три хиљаде година и кад су спаљивали Свето писмо, пребациујући сав грех на муслиманске војске⁵. Игра, али су они из ње извукли најбољу сеобу у историји своје древне пословице која каже *Чувај ишио ти се остиаби — живећеш леише*.

Пред Рабахом Нуријем, пак, није било ничега да чува — морао је само пазити да му се губитак не увећа. Страховао је да му дружину не снађе сигурна и грозна смрт, у случају да Јевреји наново заискају одштету за крађу њихових религија, правдајући се да онај ко спаљује светиње може спаљивати и невине. Или, како је Езер Вајцман рекао у једној беседи: „Ми најбоље знамо да је живот виц, али нећемо се смејати пре него што се ратосиљамо и последњег муслимана који спава у земљама Шама и Међуречја.”

Од тих ноћи Рабах Нури стаде откривати игру домина, не би ли преко ње узмогао да завара *окујайпоре* и украде им штогод времена, док ће, за то исто време, *војске његове земље*⁶ радити на уобручавању несрећа и спречавању банкротства, заштићујући остатак популације од глади, скитничења и бежаније.

И тако, у новембру, у години страха од којег се камени⁷, Рабах Нури купи ту кафециницу и даде јој своје новосмишљено, лажно име, те се она, дан по дан, сврста међу најчувеније паше кафецинице. Штавише, у њу су ступали и високи официри, најлепше читачице из длана, као и лудаци, особито откако је увезао самоваре из далеког Хорамшара и украсио јој зидове циновским огледалима која беше дигао из куће махараце Нације Бурхумана⁸. Индијски чај постаде једна од најзамамнијих дражи „Код Хасана Аџемија” и, упркос томе што је једну чашицу чаја наплаћивао читавих пет филса, клијентела му није престајала долазити од зоре, па све до поноћи.

У кафециницу су долазиле десетине видовњака, стотине певача, посетили су је један краљ и девет министара. Од првих њених дана качене су по њеним дебелим зидовима слике знаменитих личности⁹, па се ту могла

4 Успешно избегавајући безбројне мобилизације, Рабах Нури се, током једне кризе на граници с Ираном, прослави изјавом да ће се, буду ли нови преторијанци и њега гонили на крајину, извући логиком гурања прета у око власти — лажним представљањем под именом Хасан Аџеми (hasan 'ağemi= Лепи Персијанац)! Под бројем на деснима мисли се на технику жигосања марве у војној служби, с бритком алузијом на третман грађана.

5 Алузија на масовно досељавање Јевреја после Првог светског рата, током борби Арапа за ослобођење од колонизатора, када су, у циљу оправдања „етничких чишћења”, две завађене братске стране подметале једна другој демонстративна спаљивања хришћанске Свете књиге трудећи се да придобију за себе јавно мњење на Западу.

6 Тј. песничке суклате које не избивају из кафана а за чију се љубав Нури одаје дангуби: „војске његове земље” означавају његове рођаке-намештенике, такође избеглице.

7 Циља се на револуцију из 1968. године.

8 Песник Наци Ибрахим раздужио је тим огледалима једногодишњи дуг власнику.

9 Кафециница је очувала свој древни изглед па се приказује страним гостима као туристичка знаменитост. Један Миша Блам, прешавши праг тог дома, сместа је изразио жељу да у њему некад свира. Противно исламској традицији која забрањује ликовно представљање живих бића, зидови су украшени не само мазаријама с мотивима из бедуинског живота, већ и портретима песника, па чак и хришћанским иконама. Но, недостаје

видети слика великог алепског песника Мунзира ал-Сејида ал-Хура¹⁰, поред блиставог и ученог мудраца Халида ал-Мутлага¹¹ који је дошао пешке са обала реке Саве до Анкаре, а одатле све до Багдада; прешао је ту раздаљину за пола године, ишчекујући чаробни тренутак у којем ће крочити у кафециницу што је постала једно од светских чуда. Па иако учени мудрац није поимао разлог који нагони жуде да мичу плочице домина, ипак је заволео њихову вику и цику која личи на успијање опајдара.

Рабах се Нури креће између муштерија попут зрна пасуља, сав мршав, да на овоме свету нема панталона чија би му величина одговарала; али је он, баш као неки паша, врло поштован, боји га се и будала и геније, а за његову се наклоност отимају и млађарија и старци, сви у страху од његове силе; ако се само расрди на ма кога од њих — тада више нема наде да би се тај могао вратити на слатки индијски чај што прљи језик.

Око поднева кафециница запада у дремеж. Овде срк, онде губитак. То је време када Хасан Адеми улази у тајне својих гостију. Он жели све да зна о свакој муштерији која уђе у кафециницу, а он једини да остане свима непознат. Како су дознали за глад која је трајала три године у доба пророка Давида? И јон, одакле им за улаз у куће греха које су, на раздаљини од петсто метара од кафецинице, примале своје госте у време кад је Мејдан био језеро препуно риба и острво бутина?¹²

Само он, Рабах Нури, или, да кажемо, Хасан Адеми — нема разлике — улази у тајне свих њих. Он је мујезин чији глас, о пет дневних молитава, слушају са џамије што мирује надомак кафецинице, он је исти тај који продаје цигарете на велико и на мало кад се томе не надају дилери из Сук ал-Сараја и он је, такође — он и нико други — онај који је преварио многе асове те кафецинице (или су они преварили њега) продајући им своје најлепше стихове по цени праћине, те су многе врсне песме понеле њихова имена, док његово прво име¹³ путује у стисци прошлости да од њега не остане ништа до бедне коже на бедним костима.

*

Звер има пет глава, а *краљеви* само по један мач, док *Јуди* не треба ништа осим пољупца у уста и за њега је прича свршена¹⁴. Но, Рабах Нури је премерио кафециницу — а она њега преморила — лажним пољупцима. Од њега је, тако, Хусејн ибн Хасан научио да игра домине, а после порицао — пред њим лично — од кога је научио¹⁵. Он је, уистину, био једини *професор* свима њима, а у целој тој ствари смешно је што та ствар и није више смешна, откако је чак и Мансур ибн Абдел Насир стао ватрено мицати дрв-

слика чије је излагање на сваком јавном месту прописано законом — ако се не рачуна један нејасни и скрајнути отпресак на бивољој кожи.

10 Анархични песник (презиме му значи *слободан*) који је студирао у Алепу.

11 Песник чије презиме значи *ослобођен*. Враћајући се из немачке где је кратко студирао филозофију, покраден је у Београду, па се кући враћао аутостопом и у Анкари допао притвора.

12 Оближњи трг, некада густо насељен јавним установама с црвеним фењерима.

13 Рабах, арап. *rabbaħ* — Зарадиша, Стицатељ; али славу стичу они који његове досетке објављују као своје стихове или афоризме.

14 *Звер*, *књижеви*, *Јуда*, *љубаца у уста* — багдадски термини у игри домина.

15 *Ибн Хасан* значи Син Хасанов; шала на рачун песника и преводиоца Ал-Хусејна Хасана (чији се отац, дакле, збиља зове Хасан) који упорно пориче да га је у игри домина „родило“ Нури, алиас Хасан, од кога нема слабијег играча.

ца домина, тачно онако како чине његови исписници трговци и продавци скупоцених књига. Да, чак и та красна тврдица коју, у потаји, називају љубавником цигарета!¹⁶ Шта је онда преостало Адемију (истом Хасану), који је сав свој живот страћио — еда би скрио своје право име, у страху од могулских армија и јеврејских завера!?

Прича је, уистину, промакла историчарима и име Рабаха Нурија паде у дебелу прашину која се скупила подно стубова у Рашидовој улици. Не би више било нимало лако умањити му казну кад би полиција открила да власник ове кафецинице нема никаквих исправа¹⁷. Још горе — да нема ни личне карте с печатом матичног уреда. И како би тек било да му пајташи *ошшуйују* и да се песник Кемал ал-Абдали¹⁸ реши сваког дуга према њему, или да руски учењак Маљков ал-Мутелиби¹⁹ престане пити индијски чај!? А шта би тек радио са свим оним вишком блудног времена које би му пролазило без клијентеле, без славних личности и министара и певача и песника и гатара што гледају у длан, па и без макроа, оних који му потајно — за мито не веће од два дирхема — одају последње тајне игре домина и како би тада успевао *убићи господина Дујлу двојку*²⁰, а да му не заиграју трепавице и да му се брк не осмехне у часу кад га убије — да му непријатељи не би прозрели шему до краја партије.

*

Онај час када је из кафецинице намах нестало *Лејог Персијанца* и када је изгледало да ће јој остати само његово име, био је, уистину, час големе жалости. То је час када је у кафециницу хрупио Халилео Лео²¹, Високи изасланик режима Јединственог Владара, и с врата, гласом промуклим и страшним, показујући својим кљакавим прстима на госте, повикао:

— Народе! Ко је дошао у кафециницу да пије индијски чај и пуши наргиле, тај може остати — нека му је пријатно у свако доба; а ко хоће да се упропашћује с овом работом коју зову доминама, Јединствени Владар, господар свих нас, наредио је да се такав осуди на четири године робије, уз читање свих песама песника Дрндомудала, док не сиђе с ума и не убије сам себе, сопственим рукама. Ми не љубимо политику домина и забранићемо је и силом — ако затреба, наравно.

На сеијама у кафециници и над жаром цигарета завлада тајан. Штавише, мук обузе и сва грла и све дишдаше²², те се пола клијентеле ишуња напоље хвалећи Бога што још имају времена да се спасу. Побеже и

¹⁶ Књижар и издавач, нераздвојни пајташ песника и писаца.

¹⁷ Рабах Нури није никад уписан у књигу држављана своје нове домовине, као што није имао ни палестинско, ни сиријско држављанство, нема ни родног листа из Османске царевине, те би се готово могло помислити да тај и такав човек није ни постојао. Али он је дан-данас жив.

¹⁸ Песник који вечито позајмљује ситне износе од Нурија, пошто му други више не дају.

¹⁹ Московски магистрант и каирски доктор књижевности, један од најугледнијих ирачких књижевних критичара.

²⁰ Неки жртвени потез у доминама, којим играч стиче додатни поен.

²¹ Халил ал-Есад (арап. esad=лав), у време централног догађаја ове приче заменик шефа полицијске станице у Рашидовој улици. Тада се Рабах Нури супротставио одлуци власти да забрани „коцкарске“ игре у кафециницама, поручујући великом самодршцу да он по тој наредби неће поступити и, мада се иначе не коцка, изазвао га јавно на домино-двобoj, нудећи престоници: одлука о забрани није спроведена.

²² Мушка дуга хаљина, традиционална арапска ношња.

ко носи шњур и ко га оставља, побеже и песник и песничих, а унутра не остаде ни живе душе, до само слике славних фаца, које се глупаво осмехи-ваху времену што није налик на време, и опустелој кафециници. Између ове и других кафециница више не би никакве разлике, до у имену.

Побеже роб, побеже и господар; утече и краљевић, и просјак, коло-на у муку вуче се покорно и болно, свако плаћа свој индијски чај и не пита за кусур. Оде *Амди Мулиф*²³, хладећи лепезом своју љупку ћелу, за њим се ишуња господин *Ордија*²⁴, пошто престаде да гледа у длан, а да се ниједан од њих двојице и не осврте за паргилама које се и даље сјаје украј зида кафецинице. И не оста ништа, осим дима.

Али Рабах Нури, сам самцијат, испречи се пред Високим изаслаником, погледа га право у очи и, пре него што ће испружити прст да упозори Јединственог Владара — живописаног на тигровској кожи — да ће га поцепати у ситне парчиће пред очима масе, рече, гласом дубоким, пламеним и снажним, сасвим у нескладу с његовим мршавим телом:

— Иди своје Јединственом господару и реци му што ћу ти сада рећи! Кафециница — мислим, *ова* кафециница — нема никакве везе с тим што неко добија, а неко губи; она је само једно мало место на којем покушавамо да живимо, пошто смо изгубили све: породицу, љубав, град, књижевност, реку, динаре. Реци му, тако ти Бог помогао, да су нас Могули оставили у добру, а исто тако и Јевреји. Ако мора да дође лично да нас види — добро дошао хиљаду пута! Ја ти обећавам и кунем ти се да ће, буде ли мислио да поигра домина са мном, „господин Душла двојка” (сви сте ми овде сведоци!) одапети пре но што он трепне оком. Још му кажи, Високи изасланиче, да ми ту игру волимо и да су је и муштерије *Парламентиа*²⁵ од пре више стотина година исто тако волеле. Али Он је, упркос томе, затворио ту кафециницу пред њиховим невиним срцима. Обавести га још вечерас, пре но што буде доцкан (Бог ти добро дао!), да су домише, у ствари, само празни разговори, али су оне једини разговор који нам се уклапа у ове погане дане, на, према томе — шта ту има да тражи од нас твој Велики господар!?

*

Тога тренутка — ни у једно друго време до управо тога чудесног делића времена — хоћу рећи, времена ухваћеног за јаку — улица Харуна ал-Рашида замириса озеленелом земљом и расхлађеним бетоном. Нико не зна колико је било жена које су изишле из кућа и пошле према кафециници, ни како, ни зашто; ни ко је први подигао мршаваг, врло мршаваг господина Рабаха Нурија на рамена стотина људи који га изнесе из неког ћошка кафецинице и кретоше, носећи га тако, преко богомоља и кућа и сиротињских киоска што продају старе књиге, оглашавајући се с љубављу која се мешала с белим брашном што вејаше с кућних кровова:

23 Акварелиста и писац прозних минијатура Хамди Мухлиф, за девет година у иранском заробљеничком логору од скорбута стекао говорну ману и своје име изговара погрешно.

24 ТВ режисер, који свакодневно губи на доминама и триктраку, стекао надимак *Ордија* јер том турском речју назива дрвене војске које предводи.

25 Некад славна кафециница под именом *Парламент* налазила се на десетак метара од Адемијеве. У њој су се од средине прошлог столећа окупљали песници и уметници, а крајем шездесетих, по наређењу највише револуционарне власти, буквално преко ноћи, претворена је у неку врсту експрес-ресторана. Наредног јутра уметничке масе запоселе су, једном заувек, кафециницу „Код Хасана Адемија”.

*Домине си нама сјасо,
О. Рабаху сјрашши дасо!*

Ко ли им је само рекао да се тај који, од могулских времена, носи надимак *господин Хасан Аџеми*, зове, у ствари, Рабах Нури!?

То и није тако важно, већ је важно шта се догодило један дан после тога, када је Јединствени Владар ушао на врата кафецинице и запитао где је власник. Само што је испружио десну руку, украшену дијамантима и прстењем, да се с њиме рукује, већ је постао један од најзнаменитијих гостију, па чак и први који је insistирао да се „господин Дупла двојка” убија код Рабаха Нурија. Можда је пајленше то што је Јединствени Владар пожелео — још пре много стотина година — да лично затражи да се и његова слика обеси на зид кафецинице, између знаменитих писаца, и песника, и певача, и анђела, и великих добитника. А лепше и од свега тога било је што Рабах Нури — с храброшћу достојном сажалења — то никако није чинио. Није, наиме, постављао слику Јединственог господара на зид кафецинице. Разлог томе беше врло прост: он је играо домине у ту одлуку, имајући према себи Јединственог Владара лично, и опкладивши се да изгуби живот ако изгуби партију, или да стави слику тамо где то буде желео Јединствени Владар — наравно, ако Владар добије.

*

Са свега њога:

Збиља је срамота да се данас каже (колико год се неки трсили и колико год били обесни, глупи, лакомислени и смели) да је Рабах Нури само играч као и сваки други, који једном губи, а други пут добија; опклада у живот није тек нека тамо игра! Причаги такве којештарије јесте, тако ми Бога, велика срамота и Рабах Нури би, ако би ко тако штогод рекао, могао с пуним правом „убити господина Дуплу двојку” и ватрено ударити о сто, а можда, богме, и заплакати. Можда би стварно и заплакао — имао би право да плаче над могулским временима — он, мршавко, чудеско, дивни, гладни, он, који је победио себе двапут, а упркос својој дрској и болној победи није о томе никоме причао.

17. септембра 1995.

БЕЛЕШКА О ПИСЦУ

АБДУСЕТАР НАСИР (ʿabdusettār našir, Bagdad, 1946) огласио се првим причама почетком шездесетих. Аутор је близу тридесет збирки кратких прича, два романа, осам романа за децу, бројних сценских дела и ТВ драма, књиге критичких текстова о модерној ирачкој краткој причи, многих песама и безброј есеја и полемичких чланака у рубрикама листова и часописа који излазе у Ираку и у другим арапским земљама. Последња збирка прозе коју је објавио у својој земљи зове се *Из које сам земље* (Багдад, 1999).

Многе његове приче преведене су на стране језике, многе су биле забрањене, а због једне, „Наш господар халифа”, коју је објавио 1975. у Дамаску (код нас објављена у *Речи*, бр. 28/96), одлежао је безмало годину дана самице. Као угледан писац, при томе веома популаран код женског дела арапске публике јер без зазора пише о плотској љубави и о положају жене у арапско-исламској средини, налазио је издаваче у свим арапским метрополама и силно утицао на млађе генерације прозаиста. На Интернету се мо-

же прочитати вест да му, ових дана, у Бејруту излази нови роман *Половина џуге*, а и код нас ускоро треба да се појави његова већа збирка прича под насловом *Најсрећнији човек на свету*.

Насир је у последње три године сваки пут позиван на Београдске међународне сусрете писаца, али ниједном није успео да дође, јер се својим писањем замерно и властима своје земље, и утицајним круговима ирачке опозиције и дијаспори. Када је прошле јесени поново био спречен да стигне на време, прешао је у Јордан са супругом, књижевницом Хедијом Хусејн, која је управо била добила издашну прву награду за збирку прича на конкурс за жене писце у УАЕ и за сада је у Аману. Да њих двоје не стигну на Сусрете и, будући познати нашем читалишту, не умање сјај дочека колегама песницима упућеним у Београд од стране естаблишмента — међу њима био је и нови помоћник министра културе — здушно су се постарале те колеге; ове, пак, као такве, срдечно су дочекали најагилнији представници домаћинске секције Друштва ирачко-југословенског пријатељства, организације чији су исти најагилнији представници 1995. године, док је Насир писао „Кафециницу код Хасана Аџемија”, по позиву путовали у Багдад да својим присуством увеличају и овере победу актуелног шефа државе на референдуму на којем ће му ирачки народ поклонити 99.98 % својих гласова. Од тада је Насир порушио све мостове за евентуални повратак у завичај, објавивши у кратком року бројне текстове против режима у Багдаду, како у јорданској штампи, тако и у арапским листовима који излазе у Лондону.

Овај сплет догађаја учинио ми се као довољан разлог — уз добру прозу — да се подсетимо на Насира, чију је снажну причу „Последњи филм Чарлија Чаплина” *Повеља* донела у бр. 1—2/97. За такво подсећање, с поводом, имао сам на располагању неколико његових новијих прича с пригодним сижењима. Одабрао сам ову коју смо видели, из више разлога.

Присуствовао сам првом, историјском читању приче „Кафециница код Хасана Аџемија”, у истој тој кафециници у улици Харуна ал-Рашида, једне децембарске вечери 1995. и учествовао у потоњој живој дискусији. Била су ту и двојица државних цензора — један на том положају од своје драге воље, образован чиновник, и други, песник и распусник, постављен из одмазде за оно што је претходно писао и објављивао (ту судбину доживео је, годину-две касније, и наш писац, а то је постављење које се не сме одбити).

Било је јасно да смо чули још једну причу о Давиду и Голијату. Фамилијарно-хуморни детаљи дуго су одвлачили разговор „по кружоцима” на споредне колосеке. На крају, када нас је остало још десетак (укључујући другог цензора који је чекао да одемо некуд где се може попити честито пиће — први беше давно отишао, благонаклоно климнувши главом писцу док се опраштао с друштвом), сложисмо се да је Насир у тој причи највећи онда кад, припремајући се за завршни крешендо кроз који се обоготворава неугледни главни јунак Рабах Нури алиас Хасан Аџеми, запечаћује слику повлачења преплашене гомиле интелектуалаца речима: „И не оста ништа, осим дима.”

Старинска багдадска кафециница Код Хасана Аџемија и даље је на свом месту, од јутра до поноћи пуна сталних гостију који срчу чај или кафу, коцкају се око домина у ситне износе и, овако или онако, баве се културом. Абдусетар Насир, већ годинама најкрупнија фигура те сцене, најбољи коцкар, најславнији љубавник и пркосни организатор књижевних вечери с темом „неподобно за објављивање”, неће се ту појављивати још задуго, а можда у њу неће више никад ни крочити. Насупрот томе, сигурно је да ће Насир сада моћи да објави ону збирку коју годинама гради у тајности, без аутоцензуре, а чији наслов је управо — *Нейодобно за објављивање*.

С арапског превео, напомене и белешку написао СРПКО ЛЕШТАРИЋ